

Brestanica in Bohor

Najstarejši grad in večno mladi slapovi

Dostop: Iz Ljubljane po dolenjki 102 km, iz Krškega 5 km, iz Sevnice 14 km. S Senovega, ki leži 2 km severno od Brestanice, pelje markirana planinska pot na Bohor, dolga dve uri hoje (z brestaniške železniške postaje uro več), prav tako pa pelje (asfaltirana!) cesta, od Brestanice dolga 10 km, tudi do planinskega doma tik pod Plešivcem, drugim najvišjim vrhom na Bohorju. Bohorski slapovi so razsuti po južnih pobočjih bohorskega pogorja. Za ogledovanje slapov se je dobro oskrbeti z zemljevidom.

Naravne lepote

Zgodovinsko-kulturne znamenitosti

Da starodavni posavski trg šteje častitljiva leta, da je imel trške in sodne pravice že v srednjem veku in da je premogel še marsikaj zgodovinsko dragocenega, je lepo zapisano v njegovi kroniki. Viri pa so samo dokaz več, da je gori na skali, nad trgom, ki se vije po soteski potoka Brestanica, kraj nekoč imel mogočnega fevdalnega gospoda. Grad Rajhenburg (kakor se je imenoval tudi trg Brestanica do leta 1951), ki ga kot prvega med slovenskimi gradovi omenjajo zgodovinski viri že v 10. stoletju, ima svojo sedanjo podobo iz 15. stoletja in je v svoji trdnosti in mogočnosti temu primerno renesančno bahav. Na njem so gospodovali rajhenburški vitezi, za njimi pa

Več kot tisoč let so različni plemenitaši z gradu Rajhenburg zrlji v svoj istoimenski trg Rajhenburg. Današnji spodnji del Brestanice ni spremenil svoje srednjeveške urbanistične zasnove.

številne plemenitaške družine, vsaka s svojim vzponom in padcem, dokler ga ni pred 150 leti kupil bogati francoski menih Gabriel Giraud. Z neverjetno podjetnostjo in versko gorečnostjo je plemiško gnezdo spremenil v trapistovski samostan, vsakršno posvetno razkošnost pa v gradu izbrisal, kar je pomenilo: prezidal je dvorane v celice in kapelice, v meniške dormitorije in delavnice, stolkel je štukature, reliefe in freske, da ne bi žalile pravil njegovega asketskega reda, njegovih pravil, ki so se zlivala v eno samo: *ora et labora*, moli in delaj. H gradu je dokupil 300 hektarjev kmečkih zemljišč, po francoskih agrokulturnih vzorcih na njih postavil veliko živinorejsko farmo, prve vinograde na žico pri nas, sadovnjake s plemenitimi sortami. Pripeljal je tudi prvi traktor v Slovenijo in že leta 1896 postavil na Brestanici hidroelektrarno.

Trapisti so bili in so ostali pojem marljivega, tehnično naprednega in skromnega meniškega reda. Njihova dediščina sta velika ribnika v Mačkovcu med vasmi Armeško, Stolovnik in Raztez, ki sta po lepi cesti poldrugi kilometer oddaljena od Brestanice. Kakor sta povojna politična ignoranca in nasilno priposestevanje uničila trapistovska posestva in tovarnice, elektrarno in druge tehnične spomenike, tako sta se ribnika zaradi nasprotnih lastnosti domačih ribičev ohranila in je zlasti zgornji ribnik pravi turistični biser. Je pravzaprav jezerce v tihoti, zajedeno pod hrib Čerenc, med položne travnike in košate gozdove; svoji okolici primerno je gosto zeleno, po zaslugi ribiških družin pa gosto naseljeno z ribami, ki ljubijo mulj; torej zlasti s krapji. Blaga jugozahodna lega gozdov tako rekoč nikoli ne razočara gobarjev, razvejena mreža gozdnih cest in kolovozov pa je primerna za male odprave sprehajalcev in kolesarjev, družin z majhnimi otroki in psi. Ali sta ribnik in njegova okolica prava prispodoba bohotne slovenske narave in užitkov v njej, miru in nedeljske popoldanske sitosti? Rekli bi, da sta.

Zanimive so brestaniške cerkve: posebno za kraj med hribi stoji v njem kar premočno novoromanska bazilika Lurške Matere božje, ki ji pravijo slovenski Lurd; v njej so čudoviti klasicistični marmorni kipi in še dobro ohranjena secesijska ornamentika. Pod baziliko je

Zgornji brestaniški grad, Rajhenburg, in spodnji, Turn, vsebujeta vrsto gradbenih in umetniških odlik pa seveda tudi veliko zgodovinskega izročila. Rajhenburg se je po temeljiti obnovi spreminja v pomembno posavsko kulturno in muzejsko središče.

Pri obnovi gradu so odkrili poslikano renesančno sobano. Čudovite freske iz tretjega desetletja 16. stoletja, iz časa viteza Jurija Rajhenburškega pa tudi iz časa velikega slovenskega kmečkega punta, med katerim je bil Rajhenburg zaman naskakovan. Napisi *lustitia*, *Fortitudo*, *Spes*, *Temperantia* na freski razodevajo, da štiri ženske figure predstavljajo poosebljenje krščanskih kreposti: pravičnosti, poguma, upanja in zmernosti.

sv. Boštjan, biser baročne arhitekture, niže v trgu pa je stara farna cerkev sv. Petra, ki je komaj kakšno stoletje mlajša od gradu.

Brestanica deli usodo bližnjega Krškega, se pravi dokajšen gospodarski zastoj: sama ni sposobna vzdrževati svoje velike spomeniške dediščine. Grad Rajhenburg je k sreči še ujel obdobje sedmih debelih krav – spomeniška služba se je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja zavzela za elemente romanske grajske arhitekture in ostanke renesančnih posvetnih fresk, ki jih je bila izluščila izpod trapistovskih prezidav in ometov, in jih razglasila za veliko odkritje. Mogočno poslopje je postalo že samo po sebi muzej, v njegovih prenovljenih dvorinah so ali še bodo nameščene zanimive muzejske zbirke: dokumenti in fotografije iz časov, ko je grad doletela žalostna usoda zbirnega taborišča desetisočev posavskih Slovencev, ki so jih Nemci leta 1941 pregnali z njihovih domov. Druga zanimiva muzejska zbirka se dotika trapistovskega obdobja. Grad Rajhenburg pa bi lahko bil tudi muzej povojnega revolucijskega obračuna z razrednim sovražnikom: ko so do konca izgnale trapiste, so namreč nove oblasti v njem uredile zapor za politične obsojenke, katerih večina sploh ni bila obsojena, preječale pa so na gradu kljub temu leta in leta. Za njimi so nekaj časa po letu 1956, letu madžarskega upora proti sovjetizaciji dežele, našli zatočišče madžarski begunci ... Bil pa je na gradu kasneje tudi zapor naših ljudi, ujetih na mejah, ko so skušali bežati v Italijo ali Avstrijo ... V zadnjih letih se rajhenburški grad spet odeva v plemenite podobe, ki mu gredo zaradi spomeniške dediščine, izrednega položaja v Posavju in volje krške občine, da je v njem razvila visok kulturni center, ki je na voljo obiskovalcem in gostom. V njem

Menihi trapisti so bili po drugi svetovni vojni izgnani iz gradu. Nekateri med njimi so vendarle ostali v Brestanici. Domačini so ohranili dober spomin nanje. Na sliki je Brestaničan, ki se ob posebnih priložnostih rad napravi v trapista.

se prirejajo zanimivi koncerti, razstave in proslave. Po kakovostni prenovi, podprti tudi z evropskim denarjem, je v njem muzealcem, umetnikom in kulturnim organizatorjem na voljo pravo razkošje dvoran, od katerih nekatere še čakajo ljudi, ki jih bodo osmislili.

Brestanica ima pod Rajhenburgom še en grad, Flisov grad, pravzaprav visoko, na novo ostrešeno graščino ob Savi in železnici, katerega propad je bil pred leti k sreči za silo ustavljen. V ta grad je prav tako zavrtan prst usode. Morda v njem živi duh davnega rajhenburškega viteza, ki se je sprl z glavnim dedičem zgornjega gradu in si je bil iz kljubovanja sezidal spodnjega. Po legendi, ki govori o propadu večstoletnega rodu, sta se brata viteza leta in leta neodjenljivo sovražila, dokler nista drug drugega v dvoboju ubila. Lobanji obeh bratov sta bili dolga stoletja razstavljeni v posebnem stolpu ob spodnjem gradu. Prevezel ju je brežiški muzej. Stari Brestaničani vedo povedati, da sta se kar sami obrnili druga proti drugi, če sta bili postavljeni skupaj, tako nesmrtna da je moč bratomornosti, ta huda lekcija iz *magistrae vitae*, ki nikogar ne izuči. Zgodovina se ob tej legendi praska za ušesi in ne ravno prepričano pripominja, da bi lobanji utegnili pripadati dvema rajhenburškima obrtnikoma, ki sta se v trgu leta 1745 uprla cerkveni in fevdalni gosposki (in to samemu graščaku grofu Attems), spuntala ljudstvo in izropala farovž. Za nekaj dni sta prevzela oblast v trgu, dokler ju ni Attems kajpada premagal. Zato pa sta bila »rebela Pečnik in Kink« v svarilo nadaljnjim puntarjem sredi trga javno obglavljena, njuni glavi pa sta bili nekaj manj kot stoletje dejansko javno razstavljeni v stolpu ob Savi. Kakorkoli že, vsak grad, ki da kaj nase, mora v ljudsko izročilo prispevati kakšno

Ostrešje velikega in okroglega grajskega stolpa je bilo obnovljeno po zgledu večjih in domiselnih tesarskih mojstrov iz srednjega veka. Z oken stolpa je najlepši pogled na Brestanico in okolico.

srhljivko, legendo, polno usodnosti in prekletstva; ali pa vsaj zgodbo strašne fevdalne justice. Zgodovina se nerada opira na legende, čeprav ima tale rajhenburška z dvema lobanjama pisni vir: v prepisu sicer izgubljene originalne župne kronike *Gedenkbuch der Pfarre Reichenburg*, ki ga je leta 1902 opravil nadučitelj I. Matko, žal nestrokovno in površno.

Če vam bo še kaj ostalo od lepega dne, brž pohitite na Bohor, ki nima triglavskih strmin, a niti markantnega vršaca. Fotografiji se sicer pritožujejo, da je nefotogeničen, vendar je iz Brestanice videti kot eno samo prelepo severno obzorje. Planinci in pustolovsko navdihnjeni sprehajalci to goro, pravzaprav pogorje, naravnost ljubijo, saj je na svojih zložnih južnih pobočjih za hojo nadvse prijetna in kratkočasna. Da je Bohor pogorje? Gotovo. Je več kot 10 kilometrov dolg hribovski hrbet s precej gostim nizom vrhov, med katerimi so plitva sedla. Pohorje v malem, bi lahko rekli, najjužnejše visoko obzorje Štajerske. Od vzhoda proti zahodu si sledijo: Oslica (860 m), Debeli vrh (928 m), Plešivec (915 m), Veliki Koprivnik (982 m), Grmada (890 m), Veliki Javornik (1023 m), Mali Javornik (989 m) in Skalica (951 m). Zanimivo je, da priti na vrh Bohorja pomeni povzpeti se na Plešivec (ali Špic hrib, ki je nekaj minut hoda oddaljen od koč), zakaj z njegove drobne kope obseže pogled največ, kar se da videti s pogorja; še zlasti jug, bohorske terasaste krčevine, čeznje Brestanico in naprej dolensko gričevje nad Savo, Krško polje in Gorjance. Na zahod zastira pogled uro prijetne zložne hoje oddaljen, z visokim gozdom prekrit Veliki Javornik, poln šumov in tihih senc, v katerih je najlepše v pozni pomladi, ko se v milijonih cvetov razdišijo šmarnice.

Odrpt in pregleden je Bohor na jug, kjer se po širnih krčevinah spuščajo zaselki obsežne vasi Dobrova. Če jih opazuješ z brestaniškega polja, od koder se odpravljaš na izlet, njene bele hiše sijejo kakor beli gorski dvori. In še imaš občutek, da se ta tipična slovenska kmečka pokrajina z značilnimi obronki, senožetmi in domačijami dviguje v nebo; kakor da Bohor vstaja. Tudi s severne strani, kjer Bohor strmo pada v dolini Zagorskega potoka ter rečice Bistrice in kjer njegove osoje niso poseljene, pogorje vstaja kot visoka, varna ograja kozjanske deželice.

Pridete torej na Bohor, razgledali ste se, posprehodili, potešili žejo in lakoto v koči; opazili kakr vesel prizor na kmetiji: kako, recimo, maček pase pujske. Kaj še lahko užijete? Še nekaj najlepšega, kar ima Bohor. Slapove.

V koči visi zemljevid v merilu 1 : 25 000 in na njem je natančno označen položaj štirih bohorskih slapov. Izletnikom jih je približalo Turistično društvo Senovo. Izdalo je tudi ličen vodnik z natančnimi opisi slapov in pristopov k njim. Avtomobilisti, ki se jim (po navadi) mudi, jih lahko obvozijo in obhodijo v enem dnevu, če avto pustijo v najnižjem dobrovskem naselju Jablance, na višini približno 500 metrov. Tu se začena krožna Pot štirih slapov: Bojance na Stranjskem potoku, Pekla (imenovanega tudi Orgle nad Peklom) na Blanščici, Ubijavnika na Dobrovskem potoku in Bojavnika (imenovanega tudi Zlatolaske nad Bojavnikom) na Globokem grabnu. Slediti je treba

Goli Plešivec nudi enega najlepših bohorskih razgledov, in sicer na vzhod, proti Podsredi in orliškemu hribovju, proti srčiki Kozjanskega parka.

Ribiška idila v Mačkovcu pri Brestanici, kjer je obnovljen bivši trapistovski ribnik, h kateremu spada tudi znano gostišče.

označbam in markacijam. Na tem mestu ni mogoče opisati vseh stez in smeri, vseh globeli in prepok, vseh kaskad in skočnikov na živahnih bohorskih vodah, pa še obilja vrtač in jam, skalnih osamelcev, živali in rastlin, ki jih boste srečali. Prav lahko boste kje ob poti nalleteli na kot dlan veliko okamnelo školjko pokrovačo, kar vam bo povedalo, da hodite po dnu Tetidinega morja, ki je tu toplo valovalo pred nekaj sto milijoni let; da ste se pravzaprav znašli na velikanski zemeljski grudi, narinjeni od zahoda, od Kuma. Če ste kaj geologa, boste opazili tudi vulkanski tuf ali brečo, vrinjeno med apniške kamnine. Morda boste prepoznali litotamnijski apnenec, poln okamnin rdečih alg. Bohor je naravoslovni raj z zelo zapleteno tektonsko zgradbo. Razkosan je od številnih prelomov. Vode odteka po trdnem triasnem apnencu, dolbejo vanj globoke soteske. Kjer so se kamnine posebno upirale topljenju in zdiranju, so nastali slapovi in slapiči. Ti večno lepi, večno spreminjajoči se tokovi dajejo Bohorju lesk kakor dragulji v kroni, utrujene izletnike pa spremenijo v romarske častilce narave.